

پرداخت مستقیم یارانه به افراد و ایجاد تعادل قیمت در بازار مانع از قاچاق کالاهای یارانه‌ای می‌شود

اشاره:

دولت‌های مردم‌سالار به منظور حمایت از اقشار نیازمند و آسیب‌پذیر اجتماعی، همواره وجوهی را در بودجه منظور و در قالب پرداخت‌های انتقالی، میان این افراد توزیع می‌کنند. به طور معمول در کشورهای پیشرفته یارانه‌ها از محل دریافت مالیات‌ها به صورت مستقیم میان نیازمندان توزیع می‌شود.

در ایران به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، حمایت از اقشار آسیب‌پذیر با توزیع کالاهای اساسی یارانه‌ای (گندم، برنج، روغن نباتی، قند و شکر، فرآورده‌های سوختی، دارو و...) در دوران جنگ تحمیلی آغاز شد و سپس تداوم یافت.

با وجود آنکه سالانه نزدیک به ۱۰ درصد بودجه دولت صرف عرضه کالاهای یارانه‌ای می‌شود، اما این یارانه‌ها به لحاظ بهره‌مندی بیشتر گروه‌های پردرآمد، نسبت به اقشار آسیب‌پذیر، نتوانسته است نقش کلیدی در بهبود وضعیت زندگی و به ویژه معیشت خانوارهای کم‌درآمد ایفا کند و از این جهت اقدام برای تجدیدنظر در توزیع یارانه‌ها ضرورتی غیرقابل انکار می‌باشد. با این حال همواره نگرانی در خصوص آثار و پیامدهای منفی قطع توزیع عمومی و هدفمند کردن یارانه‌ها وجود داشته و دارد. البته کارشناسان، راه‌حلهایی را برای مقابله با پیامدهای ناگوار پیشهاد می‌کنند.

خبیرنگار نشریه «بررسی‌های بازرگانی» در گفت‌وگو با دکتر حمید برادران شرکاء، رییس دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی، نظرات وی را در خصوص نحوه توزیع کنونی یارانه‌ها، آثار مثبت و منفی هدفمند کردن یارانه‌ها و راه‌حلهایی برای اقدام عملی در این زمینه جویا شد. ماحصل این گفت‌وگو را با هم می‌خوانیم.

- یارانه کالاهای مصرفی از چه زمانی آغاز شد و امروز چگونه در بودجه سالانه منظور می‌شود؟
- وجود داشت و متسبب به بعد از انقلاب اسلامی ایران نیست.
- کرد، یارانه در بودجه‌های سالانه ملحوظ شد.
- با پیروزی انقلاب اسلامی برای اینکه بتوان تا حدودی وضعیت معیشتی خانوارهای کم‌درآمد را تأمین
- در زمان جنگ، میزان اعطای یارانه تشدید شد و برای آنکه وضعیت اقتصادی اقشار کم‌درآمد
- یارانه از سال‌های قبل از پیروزی انقلاب در اقتصاد ایران

بهبود پیدا کند، یارانه تخصیص یافت.

برای مثال باید اشاره شود که دولت برای بهبود وضعیت معیشتی خانوارهای کم‌درآمد در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه، در ذیل هزینه‌های جاری، کمک به خانوارهای کم‌درآمد و گروه‌های آسیب‌پذیر را در نظر گرفت.

این امر نشان‌دهنده آن است که دولت به تدریج در نظر دارد یارانه را به کسانی بدهد که مستحق دریافت آن می‌باشند.

البته از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تا امروز، پرداخت یارانه به صورتی بوده که

تمامی اقشار از آن بهره‌مند شده‌اند و این امر از جمله ایراداتی است که به پرداخت یارانه در اقتصاد

ایران وجود دارد. زیرا یارانه‌ها باید به اقشار کم‌درآمد اختصاص یابد.

در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه، جهت‌گیری به سمتی است که یارانه‌ها به تدریج به افراد مستحق تعلق گیرد.

■ آیا توزیع عمومی یارانه‌ها به صلاح است؟ هدفمند کردن یارانه‌ها چگونه؟

|| به نظر من حذف یارانه‌ها با این قید که یارانه به کسانی داده شود که استحقاق آن را دارند، در بسیاری از کشورها تجربه شده است.

اگر در ایران یک برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح انجام پذیرد، حذف یارانه امکان‌پذیر خواهد بود.

اما هنوز به صورت جدی به این موضوع پرداخته نشده است. البته هر

زمان که به ذهن اقتصاددانان حذف یارانه‌ها خطور کرده است، بلافاصله

به این نقطه رسیده‌اند که اگر یارانه‌ها حذف شوند، اقشار کم‌درآمد آسیب خواهند دید.

به تصور من، در این امر هیچ

دولت برای بهبود وضعیت معیشتی خانوارهای کم‌درآمد در برنامه سوم توسعه، در ذیل هزینه‌های جاری، کمک به خانوارهای آسیب‌پذیر را منظور کرده است. این امر نشان می‌دهد دولت قصد دارد به تدریج یارانه را به کسانی بدهد که مستحق آن هستند.

شکی وجود ندارد که باید به گروه‌های کم‌درآمد کمک کرد، اما

آنچه که مورد اختلاف است، چگونگی پرداخت این کمک‌ها است.

گروهی معتقدند کمک‌ها باید به طور مستقیم در اختیار اقشار

آسیب‌پذیر جامعه قرار گیرد و گروهی دیگر می‌گویند این امر امکان‌پذیر

نیست و حذف یارانه‌ها ممکن است

در عمل زندگی افراد کم‌درآمد جامعه را سخت کند.

البته گروهی که مخالف حذف یارانه‌ها هستند، پرداخت یارانه به

صورت مستقیم را به لحاظ اخلاقی و اجتماعی مضر می‌دانند و معتقدند که

ممکن است شرایطی فراهم شود که با آبروی انسان‌ها بازی شود و کرامت

انسانی زیر سؤال برود. زیرا در قانون اساسی آمده است که کرامت انسان‌ها

همواره باید حفظ شود.

من معتقدم با کمی برنامه‌ریزی، مطالعه و تحقیق می‌توان راه‌هایی را

پیدا کرد که اولاً کرامت انسان‌ها حفظ شود و پرداخت‌ها به صورتی

انجام شود که دیگران متوجه

نشوند. در عین حال پرداخت‌ها

به افرادی صورت گیرد که

شایستگی آن را دارند.

به نظر من نباید یارانه به کسانی که دارای ثروت هستند و نیازی به یارانه

ندارند، پرداخت شود. ثروتمندان خود نیز چنین تقاضایی ندارند و اگر هم

چنین تقاضایی داشته باشند، تقاضای صحیحی نیست.

■ با چه شیوه‌هایی می‌توان یارانه را با حفظ کرامت انسانی در اختیار اقشار آسیب‌پذیر گذاشت؟

۱۱ تصور می‌کنم با شناسایی افراد کم‌درآمد، استفاده از اطلاعات غیرمستقیم و شبکه بانکی و با بهره‌گیری از پست می‌توان به اقشار نیازمند یارانه را پرداخت کرد. ضمن اینکه کرامت این قشر حفظ می‌شود.

پرداخت یارانه به اقشار آسیب‌پذیر با استفاده از پست این حسن را دارد که افراد برای دریافت آن به یک مرکز مشخص مراجعه نمی‌کنند، در نتیجه شناخته نمی‌شوند.

دولت می‌تواند با چاپ پرسشنامه در روزنامه‌های کثیرالانتشار، از افراد نیازمند بخواهد این پرسشنامه‌ها را به صورت محرمانه به صندوق پستی مشخصی ارسال دارند.

در این پرسشنامه‌ها، حساب بانکی افراد قید شود، تا دولت بتواند به حساب بانکی آنها یارانه مورد نظر را واریز کند و شخص نیازمند نیز به بانک مراجعه کند و کمک دولت را دریافت نماید.

این شیوه هم‌اینک در زمینه حقوق بازنشستگی اعمال می‌شود. البته ممکن است عده‌ای به این امر معتقد باشند که در این پرداخت‌ها سوءاستفاده‌هایی صورت گیرد که در هر کاری ۵ تا ۱۰ درصد قابل اغماض است و نمی‌توان برای این میزان اشتباه اصل یک کار صحیح را زیر سؤال برد.

پرداخت یارانه می‌تواند به صور مختلف از جمله کمک‌های جنسی، کمک هزینه تحصیلی، کمک هزینه امور بهداشتی، بیمه‌ای و... انجام گیرد.

پرداخت یارانه به صورت کمک‌هزینه‌های تحصیلی یا امور بهداشتی و بیمه‌ای امروز در کشورهای پیشرفته جهان امری عادی و متداول است. کمک‌هزینه غذایی نیز می‌تواند نوعی یارانه محسوب شود و افراد تا سن معینی از مواد غذایی خاصی استفاده کنند.

کمک‌هزینه غذایی می‌تواند به صورت بن در اختیار خانوارها قرار گیرد تا تغذیه کودکان آنها صحیح باشد. در تمامی این موارد کرامت انسانی کاملاً حفظ می‌شود.

■ آیا با حذف یارانه از سوی دولت موافق هستید؟

۱۱ دولت باید یک چتر حمایتی برای اقشار آسیب‌پذیر در جامعه داشته باشد. حمایت از اقشار آسیب‌پذیر باید در جامعه صورت گیرد. حمایت‌ها می‌تواند به روش‌های مختلف انجام پذیرد و این موضوع در قانون اساسی بسیاری از کشورها آمده است.

در کشورهای اسکاندیناوی حدود ۶۰ درصد بودجه دولت صرف حمایت‌های مختلف از مردم است. این حمایت‌ها، جهت‌دار

است و به نوعی صورت می‌گیرد که افراد نیازمند از آن بهره‌مند می‌شوند.

دولت از طبقات مرفه و پولدار مالیات دریافت می‌کند و آن را خرج افراد نیازمند می‌کند. این امر یک عدالت اجتماعی است و پرداخت مالیات از سوی ثروتمندان تقریباً یک چتر حمایتی برای آنان محسوب می‌شود، زیرا این افراد به این امر واقفند که با پرداخت مالیات، قادر خواهند بود از بقیه پول خود در محیطی امن استفاده کنند.

■ پرداخت یارانه به کالای مصرفی را به چه شرطی مفید به حال جامعه می‌دانید؟

۱۱ پرداخت یارانه به کالای مصرفی به شرطی که در اختیار افراد نیازمند و کم‌درآمد قرار گیرد، به حال جامعه مفید خواهد بود.

■ پرداخت یارانه به بخش‌های مختلف را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

۱۱ باید مشخص شود که پرداخت یارانه با چه هدفی صورت می‌گیرد. یارانه‌ها برای اهداف مختلفی پرداخت می‌شود. هنگامی که دولت بخواهد از تولیدات کشور حمایت کند، یارانه به تولید تعلق می‌گیرد و زمانی که دولت بخواهد مصرف معقول افراد را حمایت کند، یارانه به مصرف تعلق می‌گیرد. در ضمن مادامی که دولت درصدد حمایت از تولیدات داخلی کشور در مقابل

حاصل نشود، در این صورت پرداخت یارانه مضر است.

■ از سال ۱۳۶۸ به این سو، هر ساله یارانه در بودجه کشور افزایش می‌یابد. به نظر شما این امر در الگوی مصرف مؤثر بوده است؟

□ در نظریه‌های اقتصادی، قیمت، یکی از عوامل مؤثر در تقاضا است.

وقتی قیمت یک

کالا پایین باشد، تقاضا برای آن بیشتر خواهد بود، مگر آنکه این کالا به اصطلاح جزو

با شناسایی افراد کم‌درآمد، استفاده از اطلاعات غیرمستقیم، پست و شبکه بانکی، می‌توان پرداخت یارانه به اقشار آسیب‌پذیر با حفظ کرامت آنها را انجام داد.

کالاهای «پست» در اقتصاد باشد. اگر کالا جزو کالاهای طبیعی باشد، وقتی قیمت آن پایین بیاید، تقاضا برای آن افزایش می‌یابد. پرداخت یارانه به کالاهای مصرفی، جزو عواملی است که قیمت کالای مصرفی را کاهش می‌دهد و تقاضا برای این گونه کالاهای یارانه‌دار زیاد می‌شود. افزایش تقاضا برای کالاهای یارانه‌دار به چند عامل بستگی دارد که عبارتند از:

- ۱- یکی از روش‌هایی که بتوان عدالت اجتماعی را برقرار کرد، پرداخت یارانه است.
- ۲- جمعیت کشور در سال‌های اخیر افزایش یافته است و اگر نسبت

این امر نشان می‌دهد پرداخت یارانه به تولیدات کمک می‌کرده

است و سازمان جهانی تجارت درصدد است جلوی این کمک‌ها را بگیرد تا شرایط بازار رقابتی شود.

سازمان جهانی تجارت حتی با دادن یارانه از سوی کشورهای صنعتی به محصولات کشاورزی

مخالف است. این سازمان معتقد است وقتی که کشورهای اروپایی به محصولات کشاورزی خود یارانه می‌دهند، در حقیقت آنان را در زمینه رقابت با کالاهای کشاورزی کشورهای در حال توسعه، کمک می‌کنند. البته سازمان جهانی تجارت به کشورهای در حال توسعه اجازه می‌دهد تا به تولیدات صادرات‌گرای خود در یک دوره زمانی معین یارانه پرداخت کنند.

پرداخت یارانه به تولیدات صادرات‌گرا در اقتصاد ایران به شرطی که هدفمند صورت گیرد، مفید است. اما اگر یارانه به تولیدات صادرات‌گرا پرداخت شود، اما صادرات افزایش نیابد و هدف

کالاهای مشابه خارجی باشد، آن هم نوعی یارانه است.

اهداف مختلفی در پرداخت یارانه مدنظر است. هر نوع یارانه که اقتصاد کشور را به هدف مشخصی برساند، مفید است.

یارانه باید هدفمند باشد. البته چگونگی توزیع یارانه و اینکه به

کدام بخش، چه میزان یارانه باید پرداخت شود، نیاز به یک برنامه‌ریزی دقیق دارد.

یارانه باید با برنامه‌ریزی دقیق و هدفمند پرداخت شود. متأسفانه تا امروز یارانه‌ها و حمایت‌ها هدفمند نبوده است.

■ **پرداخت یارانه به تولیدات صادرات‌گرا را چگونه ارزیابی می‌کنید؟**

پرداخت یارانه به تولیداتی که باید وارد بازار جهانی شوند، به طور قطع توان رقابت آنها را بالا می‌برد. البته یکی از موارد اختلاف‌برانگیز سازمان جهانی تجارت با کشورهای در حال توسعه و حتی کشورهای صنعتی، این است که آنان معتقدند این گونه کشورها حق ندارند به تولیدات داخلی خود یارانه پرداخت کنند تا بتوانند رقابت کنند.

اقتدار کم‌درآمد در جمعیت اضافی ثابت نگه داشته شود، بنابراین با افزایش جمعیت باید میزان پرداخت یارانه هم اضافه شود.

■ چگونه می‌توان با کمترین خسارت، یارانه‌های عمومی را قطع و به نیازمندان یارانه داد؟

این امر به صورت تدریجی محقق خواهد شد. موضوع پرداخت یارانه ضمن اینکه یک موضوع اقتصادی است، یک موضوع سیاسی نیز به‌شمار می‌آید. هنگامی که بخواهند یارانه را قطع کنند، بیاری از اقتدار کم‌درآمد اعتراض خواهند کرد. این موضوع به اعتراض نمایندگان مجلس که نمایندگان مردم هستند نیز می‌انجامد. لذا قطع یارانه دارای ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است. اما اگر قطع یارانه برای افراد ثروتمند به صورت تدریجی، هدفمند و با برنامه صورت گیرد، می‌توان افراد کم‌درآمد را به تدریج شناسایی کرد.

به عنوان نمونه، کمیته امداد امام خمینی (ره)، سازمان بهزیستی، بخشی از سازمان تأمین اجتماعی و بنیاد ۱۵ خرداد جزو سازمان‌هایی هستند که هدفشان کمک به افراد آسیب‌پذیر است. این سازمان‌ها افراد کم‌درآمد را شناسایی کرده‌اند و در

عمل بخش عمده‌ای از افراد آسیب‌پذیر کشور از پیش شناسایی شده‌اند.

فهرست این افراد را می‌توان از این نهادها و دیگر مؤسسات خیریه گرفت و به صورت محرمانه در رایانه نگهداری کرد و با اعلام این موضوع که افرادی که نیازمند بوده و به این نهادها مراجعه نکرده‌اند، شش ماه فرصت دارند که مراجعه کنند، می‌توان تمامی اقتدار کم‌درآمد را مورد شناسایی قرار داد و به آنان یارانه پرداخت کرد.

همان طور که قبلاً گفته شد، با آگهی در روزنامه‌های کثیرالانتشار نیز می‌توان افراد نیازمند جامعه را با توجه به در نظر گرفتن کرامت انسانی، شناسایی کرد و به آنان یارانه پرداخت نمود.

■ آیا در اقتصاد ایران، حذف یارانه‌های تولید و مصرف امکان‌پذیر است؟

به نظر نمی‌رسد. ایجاد چتر حمایتی در کشورهای جهان دارای یک سابقه پانصدساله است. دولت‌ها یکی از وظایف مهم خود را ایجاد چتر حمایتی برای افراد آسیب‌پذیر می‌دانند.

در کشورهایمانند سوئد و دانمارک، بودجه دولت نزدیک به ۶۰ درصد تولید ناخالص ملی (GNP) است و ۷۰ درصد این

بودجه را پرداخت‌های انتقالی تشکیل می‌دهد. پرداخت‌های انتقالی فقط صرف یارانه، کمک و حمایت می‌شود.

سازمان تأمین اجتماعی، بیمارستان‌ها و درمانگاه‌های دولتی که برخی هزینه‌های بیماران را پرداخت می‌کنند، همانا چتر حمایتی برای جامعه محسوب می‌شوند.

سازمان تأمین اجتماعی یک چتر بهداشتی برای اعضای خود که حدود ۲۶ میلیون نفر می‌باشند، ایجاد کرده است. این چتر حمایتی را به هیچ وجه نمی‌توان حذف کرد. حذف یارانه به هیچ‌وجه معنا و مفهوم ندارد، بلکه یارانه‌ها باید هدفمند و جهت‌دار شود و به طور صحیح در اختیار افرادی که شایستگی آن را دارند، قرار گیرد.

■ یارانه‌های بخش صادرات چگونه قابل پرداخت می‌باشند؟

لَا یارانه در بخش صادرات، می‌تواند به صورت پرداخت اعتبارات با هزینه سود پایین‌تر باشد. تخفیف‌های گمرکی برای واردات کالاهای سرمایه‌ای که صرف ساخت کالاهای صادراتی می‌شود، نیز جزو یارانه‌های بخش صادرات محسوب می‌شود. تخفیف در هزینه‌های ارزی و مالیات نیز از اشکال مختلف یارانه‌های صادراتی است.

می‌توانند بخشی از هزینه‌های زندگی خود را تأمین کنند.

■ **یارانه‌ها در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه با چه هدفی پرداخت می‌شوند؟**

|| در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه با شرط اینکه حذف یارانه‌ها برای

اقتضای آسب‌پذیر
مشکلی ایجاد
نکند، صحبت از
حذف تدریجی
یارانه‌ها است.

در تأیید این

امر، باید اشاره شود، در بند ۳ تبصره قانون بودجه سال ۱۳۸۰ که بحث تکنرخی شدن ارز به میان آمده است، یکی از شرایط تکنرخی شدن این است که نباید مشکلی برای کالاهای یارانه‌ای و اساسی ایجاد شود. مفهوم این امر آن است که در برنامه پنج‌ساله سوم توسعه به طور اساسی دولت این نظر را دارد که حذف یارانه مشکلی را برای اقشار آسیب‌پذیر ایجاد نکند.

■ **در جمع برنامه سوم توسعه، چه میزان یارانه پرداخت خواهد شد؟**

|| در کل برنامه سوم توسعه ۲۷ هزار و ۱۶۰ میلیارد ریال برای کمک به خانواده‌های کم‌درآمد و گروه‌های آسیب‌پذیر اختصاص یافته است.

کشورهای همسایه که دارای اقتصادی نامطلوب هستند، می‌باشد. یارانه پرداختی به این کالاها، زمینه‌های قاچاق آنها به کشورهای همجوار را فراهم می‌کند. اگر قیمت این کالاها واقعی شود، زمینه قاچاق آن نیز از بین خواهد رفت.

دولت با اهداف خاص حمایتی به بخش‌های مختلف از جمله تولید، مصرف، صادرات و... یارانه می‌پردازد و چنانچه این اهداف محقق گردد، پرداخت یارانه مفید است.

قیمت‌ها نیز زمانی واقعی می‌شود که یارانه به طور مستقیم به افراد کم‌درآمد پرداخت شود و آنان کالاهای یاد شده را با قیمت بازار خریداری کنند.

■ **«کمیتة امداد» به روستاییان نیازمند کمک تقدیمی پرداخت می‌کند. در این زمینه چه نظری دارید؟**

|| برای دستیابی به قیمت‌های واقعی و جلوگیری از قاچاق کالا از داخل به خارج از کشور و نیز پرداخت یارانه به افراد مستحق، این گونه کمک‌ها قابل توجیه است. درآمدهای روستاییان از شهرنشینان پایین‌تر است، لذا روستاییان به طور عمده جزو اقشار آسیب‌پذیر محسوب می‌شوند. این گونه پرداخت‌ها تا حدودی قدرت خرید روستاییان نیازمند را افزایش داده و آنها

■ **برخی صاحب‌نظران می‌گویند پرداخت یارانه باعث گسترش قاچاق می‌شود. نظر شما چیست؟**

|| این امر صحیح است. پرداخت‌های مستقیم به افراد سبب می‌شود قیمت‌ها به صورت قیمت‌های تعادلی در بازار درآید. این از

محاسن
پرداخت یارانه
مستقیم
(غیرکالایی) به
افراد است.
زمانی که

قیمت‌ها متعادل می‌شوند، قیمت کالا در بازار داخلی و خارجی یکسان می‌گردد و لذا قیمت موجود در بازار داخلی در سطح بهای بین‌المللی تعیین می‌شود. در چنین شرایطی، جلوی قاچاق کالا خودبه‌خود گرفته می‌شود. اما در حال حاضر بخش قابل توجهی از کالاهای مصرفی یارانه‌دار به خارج از مرزهای کشور قاچاق می‌شود، زیرا قیمت آنها در بازارهای کشورهای اطراف بیشتر و قاچاق آنها به صرفه است.

اگر یارانه از این گونه کالاها برداشته شود، قیمت‌ها رقابتی و تعادلی می‌شود و انگیزه‌ای برای قاچاق کالا به خارج وجود نخواهد داشت.

گوشت مرغ، گوشت قرمز، آرد، دارو و بنزین یارانه‌ای ایران مورد نیاز